MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA YOSH AVLOD MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISH

Axmedova Malohatxon Mahmudjonovna – Andijon viloyati Izboskan tumani 10-umumiy o'rta ta'lim maktabi. Ma'naviy ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari.

Annotatsiya.

Mazkur tezisda milliy qadriyatlar asosida yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirishning ilmiy-pedagogik ahamiyati yoritiladi. Unda globallashuv, axborot oqimi, raqamli muhit va zamonaviy ta'lim sharoitida yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash masalalari tahlil qilinadi. Milliy qadriyatlar shaxsning axloqiy qarashlari, vatanparvarlik tuyg'usi, ijtimoiy mas'uliyati, madaniy xotirasi va hayotiy pozitsiyasini shakllantiruvchi muhim omil sifatida talqin etiladi. Shuningdek, oilaviy tarbiya, mahalla, maktab va ijtimoiy muhit hamkorligida yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishning samarali yo'nalishlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyat, ma'naviyat, yosh avlod, tarbiya, vatanparvarlik, ma'naviy immunitet, globallashuv, oila, mahalla, ta'lim.

Kirish.

Bugungi kunda yosh avlodni ma'naviy yetuk, vatanparvar, mustaqil fikrlaydigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydigan shaxs sifatida tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biridir. Chunki har qanday davlatning barqaror rivojlanishi, avvalo, uning yosh avlodi qanday dunyoqarash, qanday axloqiy mezon va qanday ma'naviy tayanch asosida kamol topayotganiga bog'liq. Shu ma'noda milliy qadriyatlar yoshlarning ichki madaniyati, axloqiy qarashlari va ijtimoiy faolligini shakllantiruvchi kuchli tarbiyaviy manba hisoblanadi.

O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasida ham sog‘lom, bilimli va ma’nan rivojlangan avlodni tarbiyalash, har bir fuqaroning salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun sharoit yaratish asosiy maqsadlardan biri sifatida belgilangan.[1] Bu esa milliy qadriyatlar asosida tarbiya ishlarini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirishni taqozo etadi.

Milliy qadriyatlar deganda xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlari, an’analari, tili, diniy-ma’rifiy qarashlari, odob-axloq me’yorlari, oilaviy munosabatlari, vatanparvarlik tuyg‘usi va madaniy merosi tushuniladi. Bu qadriyatlar yosh avlod ongida o‘zlikni anglash, xalqiga hurmat, ota-onaga ehtirom, kattalarga izzat, kichiklarga mehr, mehnatsevarlik, halollik va mas’uliyat kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Asosiy qism

Yosh avlod ma’naviyatini yuksaltirishda milliy qadriyatlar birinchi navbatda tarbiyaviy mezon vazifasini bajaradi. Chunki ma’naviyat faqat bilimlar majmui emas, balki insonning hayotga, jamiyatga, oilaga, kasbga va Vatanga bo‘lgan munosabatida namoyon bo‘ladigan ichki madaniyatdir. Shu bois yoshlarni faqat fanlardan bilimli qilish yetarli emas; ularni ma’naviy jihatdan barkamol, axloqiy jihatdan mas’uliyatli va ijtimoiy hayotga tayyor shaxs sifatida tarbiyalash zarur.

Milliy qadriyatlarning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati bir necha jihatda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, ular yosh avlodda tarixiy xotirani mustahkamlaydi. O‘z tarixini, ajdodlari merosini, xalqining madaniy yutuqlarini bilgan yoshda milliy g‘urur va iftixor shakllanadi. Ikkinchidan, milliy qadriyatlar shaxsda axloqiy immunitet hosil qiladi. Bunday immunitet yoshlarni loqaydlik, befarqlik, axloqiy bo‘shliq, begona g‘oyalarga ko‘r-ko‘rona ergashish kabi salbiy holatlardan himoya qiladi. Uchinchidan, milliy qadriyatlar yoshlarni ijtimoiy mas’uliyatga o‘rgatadi. Chunki xalqimizning “Elga xizmat — oliy saodat”, “Kattaga hurmat, kichikka izzat”, “Odob — inson ziynati” kabi hikmatlari yoshlar ongida jamiyatga foydali bo‘lish g‘oyasini mustahkamlaydi.

Abdulla Avloniy o‘zining pedagogik qarashlarida tarbiyani inson kamolotining asosiy sharti sifatida talqin qilgan. Uning “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida ilm, axloq, tarbiya, odob va insoniy fazilatlar masalalari keng yoritilgan. Avloniy qarashlarining bugungi kun uchun ahamiyati shundaki, u ta’lim va tarbiyani bir-biridan ajratmagan, aksincha, yosh avlodni kamolga yetkazishda ularning uzviy birlikda bo‘lishini ta’kidlagan.[2] Demak, milliy qadriyatlar asosidagi tarbiya zamonaviy ta’limning mazmuniga singdirilsa, o‘quvchining nafaqat bilimi, balki dunyoqarashi va axloqiy pozitsiyasi ham rivojlanadi.

Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarga tayanish yanada dolzarb tus olmoqda. Chunki bugungi yoshlar turli axborot manbalari, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy madaniyat va raqamli muhit ta’sirida shakllanmoqda. Bu jarayonning ijobiy tomonlari bilan birga, ayrim xavfli jihatlari ham mavjud. Xususan, milliy madaniyatdan uzoqlashish, tilga e’tiborsizlik, oilaviy qadriyatlarning susayishi, iste’molchilik kayfiyatining kuchayishi yoshlar ma’naviyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli ta’lim-tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarni zamonaviy metodlar orqali singdirish muhimdir.

UNESCO tomonidan ilgari surilgan “Education 2030” konsepsiyasida ham ta’lim inson taraqqiyotining asosiy omili sifatida baholanadi hamda sifatli, inklyuziv va hayot davomida ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish zarurligi ta’kidlanadi.[3] Bu yondashuv milliy ta’lim tizimida ham faqat bilim berish emas, balki shaxsning ma’naviy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi. Shunday ekan, milliy qadriyatlar zamonaviy ta’limda eskirgan tushuncha emas, balki shaxs tarbiyasini chuqurlashtiruvchi, uni milliy o‘zlik va global mas’uliyat bilan bog‘lovchi muhim pedagogik vositadir.

Yosh avlod ma’naviyatini yuksaltirishda oila, mahalla va maktab hamkorligi alohida o‘rin tutadi. Oila — bolaning dastlabki tarbiya maskani. Bola ilk bor ona tili, mehr-oqibat, hurmat, odob, mehnatga munosabat kabi qadriyatlarni oilada

o‘zlashtiradi. Mahalla esa ijtimoiy tarbiya makoni sifatida yoshlarni jamoa bilan yashash, kattalarni hurmat qilish, ijtimoiy tadbirlarda faol bo‘lish, milliy urf-odat va marosimlarni anglashga o‘rgatadi. Maktab esa bu jarayonni ilmiy-pedagogik asosda davom ettirib, qadriyatlarni o‘quvchi ongiga tizimli ravishda singdiradi.

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni singdirish birgina tarbiya soati bilan cheklanib qolmasligi kerak. Bu jarayon barcha fanlar, sinfdan tashqari tadbirlar, loyiha ishlari, kitobxonlik, tarixiy obidalar bilan tanishish, milliy bayramlar, ijodiy tanlovlar va interfaol metodlar orqali amalga oshirilishi lozim. Masalan, adabiyot darslarida xalq og‘zaki ijodi, jadid adabiyoti, buyuk allomalar merosi orqali milliy ruh tarbiyalanadi. Tarix darslarida ajdodlarimizning ilm-fan, davlat boshqaruvi, madaniyat va ma’rifat sohasidagi yutuqlari o‘rganiladi. Ona tili darslarida esa tilga hurmat, nutq madaniyati va milliy tafakkur rivojlantiriladi.

Milliy qadriyatlar asosida yoshlar ma’naviyatini yuksaltirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham muhimdir. Jumladan, “case-study”, “aqliy hujum”, “munozara”, “loyiha metodi”, “rolga kirish”, “qadriyatlar xaritasi”, “mening oilaviy qadriyatlarim”, “ajdodlar merosi” kabi interfaol usullar o‘quvchilarning mavzuga faol munosabat bildirishiga yordam beradi. Bunday metodlar orqali o‘quvchilar milliy qadriyatlarni tayyor qoida sifatida emas, balki hayotiy tajriba va shaxsiy e’tiqod sifatida anglaydi.

Masalan, “Qadriyatlar xaritasi” metodida o‘quvchilar o‘z oilasi, mahallasi va xalqiga xos qadriyatlarni yozib, ularning hayotdagi ahamiyatini tahlil qiladi. “Ajdodlar merosi” loyihasida esa o‘quvchilar Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Amir Temur, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy kabi tarixiy shaxslarning ilmiy-ma’naviy merosini o‘rganib, ularning bugungi yoshlar hayotidagi ahamiyatini ochib beradi. Bu esa o‘quvchilarda tarixiy xotira, milliy g‘urur va ma’naviy mas’uliyatni kuchaytiradi.

Milliy qadriyatlar tarbiyasining yana bir muhim jihati — u yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi. Vatanparvarlik faqat bayramlarda aytiladigan shior emas, balki kundalik faoliyatda Vatanga foydali bo‘lish, bilim olish, halol mehnat qilish, qonunlarga hurmat bilan qarash, jamiyat muammolariga befarq bo‘lmaslik kabi amaliy fazilatlarda ko‘rinadi. Shu bois yosh avlodga milliy qadriyatlarni singdirish ularni kelajakda mas’uliyatli fuqaro, yetuk mutaxassis va faol jamiyat a’zosi sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Bugungi raqamli davrda milliy qadriyatlarni targ‘ib etishning shakllari ham yangilanmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, elektron platformalar, videodarslar, raqamli ko‘rgazmalar, virtual muzeylar va multimedia materiallari orqali yoshlar ongiga milliy merosni ta’sirchan yetkazish mumkin. Bunda asosiy masala — milliy qadriyatlarni quruq nasihat tarzida emas, balki yoshlar qiziqadigan zamonaviy, interfaol va hayotiy shaklda taqdim etishdir. Masalan, qisqa videoroliklar, podkastlar, elektron viktorinalar, virtual sayohatlar, milliy qahramonlar haqida animatsion materiallar yoshlar ma’naviyatiga samarali ta’sir ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, milliy qadriyatlar tarbiyasi biryoqlama, faqat o‘tmishga qaytish mazmunida bo‘lmasligi kerak. Aksincha, milliy qadriyatlar zamonaviy bilim, innovatsion tafakkur, tanqidiy fikrlash va global madaniyat bilan uyg‘un holda talqin etilishi zarur. Chunki bugungi yosh avlod dunyo bilan raqobatlasha oladigan, xorijiy tillarni biladigan, zamonaviy texnologiyalarni egallagan, lekin o‘z milliy ildizlariga sodiq shaxs bo‘lib kamol topishi kerak. Ana shundagina milliy qadriyatlar jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi faol ma’naviy kuchga aylanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlar yosh avlod ma’naviyatini yuksaltirishning muhim ilmiy-pedagogik asosi hisoblanadi. Ular yoshlarning o‘zligini anglashi, tarixiy xotirasi, axloqiy qarashlari, vatanparvarlik tuyg‘usi va ijtimoiy mas’uliyatini shakllantiradi. Globallashuv va raqamli axborot oqimi kuchaygan hozirgi

davrda milliy qadriyatlarga tayanish yoshlarning ma’naviy immunitetini mustahkamlashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Milliy qadriyatlar asosida tarbiya samarali bo‘lishi uchun oila, mahalla va maktab hamkorligi kuchaytirilishi, ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanilishi, tarixiy-madaniy meros zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali o‘quvchilarga yetkazilishi zarur. Shuningdek, milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlar, zamonaviy bilim va innovatsion tafakkur bilan uyg‘unlashtirilgandagina yosh avlodning ma’naviy kamoloti to‘laqonli ta’minlanadi.

Demak, milliy qadriyatlar asosida yosh avlod ma’naviyatini yuksaltirish nafaqat tarbiyaviy vazifa, balki jamiyatning barqaror taraqqiyoti, milliy o‘zlikni saqlash va kelajak avlodni barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazishning muhim strategik omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali.
2. Abdulla Avloniy. *Turkiy guliston yoxud axloq*. Toshkent: O‘qituvchi, turli nashrlar.
3. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. UNESCO. *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action*. Paris: UNESCO, 2015.
5. Quronov M. *Milliy tarbiya*. Toshkent: Ma’naviyat, 2007.
6. Musurmonova O. *Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi*. Toshkent: O‘qituvchi, 1996.
7. Xodjayev B.X. *Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: Sano-standart, 2017.